

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

*„Tento výstup lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY 4.0 International
(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>).“*

Umění a společnost

doc. Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.

doc. PhDr. Zdeno Kolesár, Ph.D.

Studijní opory pro studenty kombinované formy studia
Studijní program: Arts Management

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah:

1. Pojem moderního umění.....	4
2. Impresionismus, Neoimpresionismus.....	7
3. Postimpresionismus, Secese	11
4. Fauvismus, Expresionismus.....	14
5. Kubismus, Futurismus.....	19
6. Ruské umělecké avantgardy.....	23 Chyba! Záložka není definována.
7. Dadaismus	26
8. Metafyzická malba.....	29
9. Surrealismus.....	30
10. Bauhaus.....	34

Popis předmětu:

Magisterský studijní program: Arts Management

Předmět: Umění a společnost

Forma studia: kombinovaná

Rozsah výuky: 8 hodin/semestr

Zařazení výuky: 1. ročník/zimní semestr

Forma výuky: přednáška

Ukončení: zkouška

Vyučující: doc. Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.

Úvodní informace autora:

Posláním předmětu je podat základní přehled o vývoji moderního výtvarného umění od impresionismu po surrealismus v kontextu společenského, politického, hospodářského vývoje a stavu vědeckého poznání. Smyslem získaných informací je tvorba uceleného obrazu o souvislostech mezi jednotlivými okruhy umění v rámci dobového kontextu /filozofické myšlení, společnost, věda a technika, životní styl atd./, odkazy k současnosti a motivace k zaujetí osobního estetického hodnotícího postoje k jednotlivým tendencím a k tvorbě významných představitelů výtvarných směrů. Dějiny výtvarného umění jsou pojímány v těsné interakci s filozofií, psychologií umění, sociologií umění se snahou vytvořit jednotlivý celek vědomostí. Těžiště předmětných dějin výtvarného umění je v malířství, architektuře, užitém umění v kontextu s dějinami fotografie a jejich vzájemnými vazbami.

U každého tématu budou zdůrazněny následující informace, které budou zároveň součástí požadavků u zkoušky:

- kulturní, historická, společenská situace, na kterou umělci reagovali
- vazby na předchozí umělecké tendence
- časové vymezení, vyústění a odkaz dnešku
- základní charakteristika uměleckého směru
- hlavní představitelé
- čím protagonisté ovlivnili následný vývoj výtvarného myšlení
- vazba k soudobým fotografickým tendencím.

1. Pojem moderního umění

Klíčové pojmy:

periodizace dějin umění, různé pojetí modernity, příčiny vzniku, význam, rozlišení od konzervativního, oficiálního, akademického umění atd.

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vysvětlit pojem moderního vizuálního umění, specifikovat jeho poslání v konkrétní společenské situaci, popsat jeho vznik.

Shrnutí tématu:

Společenská dobová situace:

- politická /revoluce, Komuna/
- ideologická /dominance vědy a pokroku, nových věd na úkor náboženství/
- ekonomická a sociální /vznik nové střední třídy, změna vkusu, noví investoři/
- umělecká /fenomén historismu, nové stavební materiály, světové výstavy/
- důsledky pro umělce /ztráta ekonomického zajištění, nabytí svobody, provoz umění
- začíná podléhat tržnímu mechanismu/
- kulturní, historická, společenská situace, na kterou daný výtvarný směr a solitéři reagovali
- vazby na předchozí umělecké tendence
- časové vymezení, vyústění a odkaz dnešku
- základní charakteristika uměleckého směru
- hlavní představitelé
- čím protagonisté ovlivnili následný vývoj výtvarného myšlení
- vazba k soudobým kulturním a společenským tendencím.

Výtvarné umění patří mezi vizuální umění. Periodizace dějin umění podle století neodpovídá normálnímu dělení na století, protože stylu vždy nějakou dobu trvá, než se prosadí, nebo svým významem nezapadá do století, v němž jeho díla formálně vznikala. Podle konzervativního pojetí začíná modernismus klasicismem, podle převažujícího až impresionismem, postimpresionismem a symbolismem. Lze jej dělit na zobrazovací umění, neboli mimetické umění, abstraktní umění, lidové umění atd. Hlavními obory výtvarného umění jsou malířství, sochařství, architektura, fotografie atd. Od pouhého řemesla dělí výtvarné umění především originální vklad autora, snaha oslovit diváka,

sdělovat, nechat jej „prožít“ obdobné emoce, které vedly autora k vytvoření díla. Původní pojetí historiků umění dávalo důraz na osobnosti umělců. Moderní věda, k jejímž hlavním zakladatelům patří zejména Johann Joachim Winckelmann, sleduje širší stylové proudy a jejich **vztah ke kulturnímu a společenskému prostředí**.

Devatenácté století je období přechodu od dlouhých epoch historických slohů k modernímu umění různě se uplatňujících a mísících uměleckých směrů. Umění nacházelo ideál zprvu v přírodní harmonii a lidských citech (romantismus), později zvláště v idealizované minulosti (historismus), o kterou rozvíjelo zájem i probuzené národního cítění. Na umění 19. století měl vedle toho zásadní vliv společenský, politický vývoj, rozvoj techniky, od nových konstrukcí v architektuře přes vynález fotografie na malířství až po průmyslovou výrobu měnící podobu užitého umění.

Preromantismus je umělecký proud, který vznikl zhruba v polovině 18. století jako reakce na klasicismus a osvícenství. Je výrazem nového životního postoje a uměleckého stylu měšťanstva, jako nastupující společenské třídy, která v něm vyjadřuje zdůrazňováním citových hodnot prostého, nezkaženého člověka svůj protest proti nespravedlnosti a poutům feudalismu a proti chladnému rozumářství klasicismu jako uměleckého směru aristokracie.

Romantismus se zrodil na konci 18. století. Poprvé nebyl všeobecný, neboť zasáhl jen avantgardu – umělce. Romantici proto pěstovali kult výlučnosti génia. Romantici odmítli řád, klid, harmonii, vyrovnanost, idealizaci a racionalitu klasicismu. Romantismus zdůrazňuje individualitu, subjektivnost, iracionalitu, imaginaci, osobnost, spontánnost, emotivnost, vizionářství a transcendentalitu. Romantismus znamenal zrod nacionalismu a folklóru; obdiv ke středověku. Po roce 1840 romantismus přežíval převážně v hudbě.

Historismus je souhrnné označení pro období tzv. „neoslohů“. Navazuje na romantismus a je užíván například při výstavbě dobových šlechtických sídel, ale například také při dekorování štukových fasád činžovních domů. Historismus čerpá nejčastěji z gotického, renesančního a barokního slohu. Pozdní fáze historismu začíná synteticky směřovat jednotlivé používané stavební slohy, nazývá se proto také někdy **eklektismem**.

Realismus byl jako umělecký program přijat v letech 1850 až 1880. Jeho protagonisté odmítli umělost neoklasicismu i romantismu. V centru jejich pozornosti byl život střední a nižší třídy. Filozofickým programem byl pozitivismus. Realismus byl povzbuzen vynálezem fotografie a masovým rozšířením novin. Realistickým malířem byl Gustave Courbet, jehož však mainstream odmítl. K jeho těsným předchůdcům patří Barbizonská škola (1846–1861), která se soustředila na venkovské náměty. Honoré Daumier byl spíše kreslíř.

Naturalismus je realismus do důsledků. Jeho první výraz lze nalézt v roce 1863, poslední 1935. Je aplikací přírodních věd (darwinismu) do umění. Umělecká díla se vyznačují determinismem, lidé jsou hnáni pudy a autor se jako pouhý pozorovatel snaží zdržet komentáře.

Zapamatujte si:

Umělec je syntézou kulturních, sociálních, psychologických, geografických, biologických, genderových determinantů a vědomě nebo podvědomě reaguje na stávající společenskou situaci.

Kontrolní otázky:

Vysvětlíte termín moderní výtvarné umění, společenská situace, popište možné vztahy ve vývoji umění a společenských posláním, očekáváním, vysvětlíte, co znamená kontrakultura, vysvětlíte vznik alternativního umění, avantgardy, subkulturní umění atd.

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

Uvažujte o teoretických přístupech k periodizaci moderního vizuálního umění a hledejte vztahy mezi společenskou situací a uměním.

Povinná literatura:

Bauman, Z.: *Postmoderní sociologie*. Slon, Praha 1996, s. 25-35.

Berger, P.: *Pozvání do sociologie*. FMO, Praha 1991, s. 48-52.

Zemánek, J.: *Divočina, příroda, duše, jazyk*. Kant, Praha 2003, s. 14 -33.

Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Karolinum, Praha 1993, s. 16 – 24.

Doporučená literatura:

Člověk a příroda. Sborník. Národní galerie v Praze, Praha 1989, s. 43- 53.

Librová, H.: *Láska ke krajině*. Blok, Brno 1988, s. 25 – 36.

Encyklopedie kulturních trendů 90. let. Jota, Brno 1999 – výběr fenoménů.

Schulz, Ch. N.: *Genius loci*. Odeon, Praha 1994, s. 26 -55.

Gehl, J.: *Život mezi budovami*. PPVP, Brno 2000, s. 55 – 63.

2. Impresionismus, Neoimpresionismus

Klíčové pojmy:

impresionismus, neoimpresionismus, nové médium fotografie

Po přečtení tématu bude student schopen:

Charakterizovat vznik a základní premisy nových moderních směrů, vyjmenovat hlavní představitele, vymezit časovou osu trvání obou směrů.

Shrnutí tématu:

Impresionismus /cca 1860 - 1890/

Impresionismus je umělecký směr, který vznikl v druhé polovině 19. století. Byl reakcí na ateliérovou malbu, jeho cílem je malba v přírodě (plenér), kde se pokouší zachytit okamžitou atmosféru dané chvíle, neopakovatelné chvíle, okamžik duševního rozpoložení (imprese = dojem). Navazuje na realismus, se kterým má mnoho společných prvků. Pojem impresionismus je odvozen od obrazu Clauda Moneta *Imprese, východ slunce*, který byl roku 1874 vystaven na výstavě nezávislých malířů v Paříži. Poprvé tento pojem (v hanlivém smyslu) použil kritik Louis Leroy, neboť obraz považoval za nedokončený. Prosazení impresionismu ukončilo tradiční akademické umění a nastal rozvoj moderního umění. Impresionismus se odrážel v hudbě, poezii, literatuře. První impresionisté stáli ve své době mimo běžný vkus, neboť nerespektovali mnoho tehdy platných pravidel výtvarného umění. Zcela programově odmítli hledat ideální krásu, ale naopak chtěli zachytit přirozenou krásu v jejich okolí a v danou chvíli. Podstatné bylo i to, že nemalovali v ateliéru, ale venku v přírodě, zahradě (nebo alespoň z otevřených dveří), což jim umožnilo pozorovat přírodu a pokoušet se zachytit hru stínů a slunečního světla. Typické impresionistické obrazy se poznají podle toho, že jsou tvořeny krátkými tahy (resp. doteky) štětcem, s nemíchanou barvou (především zářivé a jasné barvy), čímž vznikl strukturní povrch, který je odlišuje od děl jejich předchůdců. Kompozice díla bývá zjednodušená a inovační; důraz je kladen spíše na celkový efekt než na detaily. Celek díla je možno vnímat až s určitým odstupem. Hlavním tématem impresionistických obrazů je krajina a příroda, kterou malíři zobrazují za různých světelných podmínek a atmosférických jevů. Dalším velmi častým a významným námětem impresionistů se stalo moderní město a společenský život zahrnující prostředí tanečních zábav, kaváren, divadel, koncertů a dalších kulturních akcí. V dílech malířek se objevuje hlavně téma domácího života a každodenních intimních rituálů, především kvůli tehdejšímu společenským poměrům, které neumožňovaly ženám stejnou svobodu tvorby jako mužům.

Významný vliv na impresionistické malíře mělo převážně vědecké bádání v oblasti optiky a barvy, vynález barvy v tubě, fotografie a inspirace japonskými dřevoryty.

(Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Impresionismus>).

Předchůdci a inspirační zdroje impresionismu:

- Francouzští romantikové /Eugene Delacroix/
- Francouzští realisté /Camille Corot, Honoré Daumier, Gustav Courbet//
- Barbizonská škola /Francois Millet/
- Anglické romantické krajinářství /Joseph William Turner, John Constable/
- Anglický mysticismus /William Blake/
- Preraffaelité /Dante Gabriel Rossetti, William Morris, Edward Burn Jones/
- Německý romantismus /Caspar David Friedrich, Philip Oto Runge/
- Eduard Manet

Hlavní představitelé:

- Claude Monet
- August Renoir
- Edgar Degas
- Alfred Sisley
- Camille Pissarro
- James Whistler

Podoby impresionismu v jiných zemích

Neoimpresionismus /cca 1885 - 1895/

Neboli divizionismus, pointilismus – malířský směr usilující v 2. pol. 80. let 19. stol. založit instinktivní tvorbu impresionismu na vědeckých poznatcích, zejm. z oboru fyziologie vidění a fyzikální optiky. Podstatou neoimpresionismu je náhrada míšení barevných pigmentů na paletě optickým prolínáním drobných základních barevných bodů (francouzsky le point, tečka) položených na plátně těsně vedle sebe; na sítnici oka se body opět skládají ve výslednou barvu. Pointilismus je styl malby, ve kterém malé vzdálené body základních barev vytvářejí dojem mnoha různých barev. Technika je založena na schopnostech vnímání oka a mysli, které míchají jednotlivé body do celé škály barev a blíží se divisionismu, ještě techničtější varianty. Je to styl s nemnoha opravdovými uživateli a je důležitý

především díky dílům. Termín byl poprvé použit uměleckými kritiky na konci 80. let 19. století jako posměšné označení děl těchto umělců, avšak v současnosti již ztratil svůj původně hanlivý význam. jako reakce na instinktivní mal. postup impresionismu. N. založen na racionální mal. metodě, ve které se opírá o výsledky analytického zkoumání světla a barvy a objevy z psychologie a fyziologie vidění.

Hlavní představitelé:

- Georges Seurat
- Paul Signac
- Camille Pissarro

Zapamatujte si:

Každý umělecký experiment na něco navazuje, něco jej předchází a zároveň něco následně ovlivňuje, na vývoj má velký vliv společenská, ekonomická a mentální situace společnosti.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku impresionismu.
- Umělecké zdroje vzniku impresionismu.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakteristické znaky směru.
- V jakých uměleckých žánrech se projevoval?

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Situace v období dovršení romantismu a realismu - otevření nové cesty, vliv fotografie, cizích kultur, totální evoluce lidské společnosti, dominance smyslových dojmů - revoluce smyslů, nová senzibilita, forma se stává obsahem, boj s akademismem, význam komunitní podpory a alternativních výstav, zachycení okamžiku - analogie s fotografií, náznaky abstrakce atd. teorie divizionismu, praxe pointilismu, vědecké zkoumání světla barev, technika optického míchání barevných bodů na plátně, vliv nových estetických teorií, teoretické výtvarné uvažování malířů - publikace a texty o moderním výtvarném umění, umělecký kritik Felix Fénéon, sympatie k anarchistům, neoimpresionismus ovlivnil rozdílné směry a hnutí např. secesi, skupinu De Stijl, orfismus, symbolismus, abstraktní expresionismus, pop art, jako malíři - vědci motivovali konstruktivisty, kinetické umělce, malíře op-artu, asociace struktury zrnitosti fotografie a neoimpresionistických obrazů.

Povinná literatura:

Pijoan, J.: *Dějiny umění*. Odeon, Praha 1989, výběr kapitol věnované tématu.

Umění nové doby. Larousseova encyklopedie umění. Odeon, Praha 1974, výběr kapitol věnované tématu.

Lamač, M.: *Myšlenky moderních malířů*. Odeon, Praha 1989, výběr kapitol věnované tématu..

Doporučená literatura:

Postimpresionismus. NČVU, Praha 1965.

Impresionismus. NČVU, Praha 1964.

Eugène Delacroix. Největší malíři č.17.

John Constable. Největší malíři č.20.

Prerafaelité. Největší malíři č.26.

James McNeill Whistler. Největší malíři č.12.

Gustave Courbet. Největší malíři č.18.

Jean F. Millet. Největší malíři č.25

Caspar D. Friedrich. Největší malíři č.22

William Turner. Největší malíři č.21.

J.A.Ingres. Největší malíři č.23.

Honoré Daumier. Největší malíři č.24.

J.L.David. Největší malíři č. 29.

August Renoire. Největší malíři č.4.

Edouard Manet. Největší malíři č.5.

Edgar Degas. Největší malíři č.6.

Camille Pissarro. Největší malíři č.9.

Alfred Sisley. Největší malíři č.125.

Berthe Morisotová. Největší malíři č.126.

Claude Monet. Největší malíři č.2.

Camille Corot. Největší malíři č.16.

Georges Seurat. Největší malíři č.11.

Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

3. Postimpresionismus, Secese

Klíčové pojmy:

symbolismus, secese, postimpresionismus, optické řešení obrazu, umělecký provoz na přelomu 19. a 20. století

Po přečtení tématu bude student schopen:

Charakterizovat vznik a základní premisy následných nových moderních směrů, vyjmenovat hlavní představitele, vymezit časovou osu trvání obou směrů.

Shrnutí tématu:

Secese, německy Wiener Secession (z lat. *secessio*, odstoupení, odtržení), oficiálně Vereinigung Bildender Künstler Österreichs (Sdružení rakouských výtvarných umělců) byla rakouská skupina výtvarných umělců. Sdružení bylo založeno 3. dubna 1897 několika umělci v čele s Gustavem Klimtem, který se stal prvním prezidentem této společnosti. Členy byli malíři, sochaři a architekti. Svůj program formulovali ve vlastním časopise nazvaném *Ver Sacrum*. Umělci Vídeňské secese se původně vzbouřili proti estetickému konzervatismu hlavní vídeňské galerie *Künstlerhaus Wien*, který podle nich způsoboval izolaci Vídně od hlavních uměleckých proudů Evropy.

Ke členům patřili malíř Koloman Moser, sochař Max Klinger či architekti Josef Hoffmann, Joseph Maria Olbrich a později se připojil i Otto Wagner. Dramatik Hermann Bahr sepsal při založení skupiny jakýsi manifest, v němž se psalo: "Chceme vyhlásit válku sterilní rutině i rigidnímu byzantismu a také všem formám nevkusů... Naše Secese není bojem moderních umělců proti starým mistrům, ale bojem za opravdový rozvoj tvorby oproti takzvanému umění podvodníků, kteří se umělci pouze nazývají a umění samotnému pranic neprospívají."

Roku 1897 nechali členové hnutí postavit nový výstavní sál Pavilon Secese (*Wiener Secessionsgebäude*), budovu navrženou opavským rodákem Josephem Mariou Olbrichem. Stavbu financoval Karl Wittgenstein (otec filozofa Ludwiga Wittgensteina). Na průčelí budovy bylo heslo hnutí: "*Der Zeit ihre Kunst. Der Kunst ihre Freiheit*" ("Každé době její umění, každému umění jeho svobodu"). Budova je dnes vyobrazena na rakouské eurominci v hodnotě 50 centů.

Skupina se de facto rozpadla 14. června 1905, když z ní vystoupil Klimt, pro neshody mezi jednotlivými umělci. Oficiálně ovšem existuje dodnes.

Vídeňská secese sehrála klíčovou roli v šíření secesního stylu v Evropě (styl se v Rakousku a v českých zemích nazývá právě podle této skupiny, v jiných zemích jinak: *Art nouveau* ve Francii, *Modern Style* v Anglii, *Moderna* v Rusku, *Jugendstil* v Německu atd.).

(Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%ADde%C5%88sk%C3%A1_secese)

Charakteristické znaky secese:

- soulad s lehkostí a ladností zobrazených témat, využívala ornamentálnost přírodních tvarů: siluet stromů a listů, leknínů, mořských vln a rozevlátých ženských vlasů
- motivy obrazů -tiché balady a tajemná erotika
- harmonie myšlenek, citů, linií, proporcí a jemných barev

Postimpresionismus /cca 1880 - 1905/

Hlavní představitelé:

- Paul Cézanne
- Vincent van Gogh
- Paul Gauguin
- Henri de Toulouse-Lautrec

Symbolismus

- **Cloisonismus** Emila Bernarda /cca 1886 - 1896/
- **Symbolismus Gustava Moreaua** a jeho žáků /cca 1885 - 1905/
- **Syntetismus** Paula Gaugina a Emila Bernarda /cca 1885 - 1896/ Skupina
- **Skupina NABIS** /cca 1885 - 1896/, Marice Denis, Paul Serusiér, Piere Bonnard, EduardVuillard, Felix Vallotton, Jozsef Ripl-Ronai

Secese /cca 1886 - 1912/, /

Hector Guimard, Victor Horta, Alfons Mucha, L.. C.Tiffany aj./

Dekadence /J. A. Mc Neill Whistler, Charles Baudelaire, Aubrey Beardsley/

Německý JUGENDSTIL

Vídeňská secese /Gustav Klimt, Joseph Maria Olbrich aj/

Modernismus /Antoni Gaudí/

Zapamatujte si:

Toto období je charakteristické velkou difuzí uměleckých názorů, manifestů, osobností, které ovlivnily životní styl společnosti.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku secese a dalších uměleckých směrů té doby.
- Umělecké a společenské zdroje vzniku secese a symbolismu.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakteristické znaky směru.
- V jakých uměleckých žánrech se projevoval?

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Postimpresionisté vyznávali široké spektrum směrů a jejich názory na smysl umění nebyly jednotné, všichni však výrazně ovlivnili následující období výtvarných výbojů, usilovali o jiné umění než o popisný realismus, o umění myšlenek a citů, anglický malíř a kritik Roger Fry zavedl v roce 1910 tento termín, nebylo to hnutí, ale spíš pozitivní nebo negativní reakce na impresionismus, vyplňoval období mezi posledním obdobím impresionismu a vznikem fauvismu. Manifest skupiny, vliv náboženství, intimní témata, užité umění /plakáty, tapisérie, divadelní programy, návrhy experimentálních představení atd./Vztah mezi literaturou, poezií a výtvarným uměním, kritik a básník Charles Baudelaire, Odilon Redon, James Ensor, Edvard Munch, Salon de la Rose+Croix /Jean Delville, Alexandre Séon, Carlos Schwabe, Arnold Böcklin, Fernand Khnopff, Ferdinand Hodler aj/, vliv hudby /Eric Satie, Richard Wagner/, vliv okultismu, rosenkruciánství, esoteriky, český symbolismus, skupina **SURSUM**/ Mezinárodní umělecké hnutí, životní styl, atmosféra společnosti, dekorativní užité umění, tvar, linie barva, vliv Arts and Crafts, florální motivy, smyslná žena, nadprodukce secese urychlila její konec.

Literatura (u encyklopedií a dějin se věnovat kapitolám zaměřeným na konkrétní téma):

Menndgen, E.: *Franz von Stuck*. Taschen, Köln 1994.

Fahr-Becker, G.: *Art Nouveau*. Könemann, Köln 1997.

Gauguin, P.: *Před a po*. Labyrint, Praha 2001.

Edvard Munch. Největší malíři č.106.

Henri de Toulouse-Lautrec. Největší malíři č.8.

Paul Cézanne. Největší malíři č.7.

Vincent van Gogh. Největší malíři č.1.

Egon Schiele. Největší malíři č.128
Gustav Klimt. Největší malíři č.28.
Wittlich, P.: *Česká secese*. Odeon, Praha 1982.
Wittlich, P.: *Edvard Munch*. Odeon, Praha 1985.
Umělecké sdružení SURSUM. GHMP, Praha.
Paul Gauguin. Největší malíři č.3.
Gustave Moreau a symbolisté. Největší malíři č. 14.
Nabisté. Největší malíři č.13.
Pierre Bonnard. Největší malíři č.129.
William Blake. Největší malíři č.85.
Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

4. Fauvismus, Expresionismus

Klíčové pojmy:

umělecké skupiny Die Brücke, Der Blaue Reiter, expresivní tendence, odraz životního pocitu

Po přečtení tématu bude student schopen:

Charakterizovat vznik následných nových moderních směrů, komparovat jejich obsahovou a formální stránku, vyjmenovat hlavní představitele, vymezit časovou osu trvání obou směrů.

Shrnutí tématu:

Fauvismus /cca 1905 - 1907/, Francie, začátek 20. stol. Název směru pochází z francouzského „*le fauve*“ (šelma). Název vznikl tak, když jeden z kritiků (Louis Vauxcelles), na prvním společném vystoupení fauvistů v Paříži roku 1905. Původně pejorativní název se natrvalo ujal. Fauvisté tvořili pomocí čistých barev, bez modelace, bez stínování. Síla obrazu tkvěla v barevnosti plochy a v jednoduchosti. Dokonalá harmonie, emocionální výraz a dekorativní kompozice, deformace tvarů. Barvy nejsou svázány s předmětem: červená (pestrobarevná) tráva, modrý kůň - nepřirozené barvy, exploze barev, svoboda při výběru barev, což je hlavní charakteristický znak. Věnovali se krajinám,

zátiším, figurální malbě s barevnou plochou na pozadí, nezávisle na barvě určitého předmětu v realitě. Charakteristické znaky: sytost barev, barevné plochy, zjednodušování linie, změna perspektivy a pojetí barev, osvobození se od tlumených barev a akademických tradic.

(Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Fauvismus>).

Hlavní představitelé:

- Henri Matisse
- André Derain
- Maurice Vlaminck
- Raul Dufy
- Albert Marquet
- Georges Braque
- Georges Rouault

Expresionismus /cca 1905 - 1923/ byl především německý umělecký směr. Vznikl jako protiklad impresionismu a naturalismu. Odmítl umění zobrazující skutečnost i umění snažící zprostředkovat skutečnost pomocí dojmů. Vývoj expresionismu započal kolem roku 1880, jeho popularita začala stoupat během a především po první světové válce, kdy se rozvíjel především v Německu. Zde totiž nastaly pro rozvoj tohoto hnutí mimořádně příznivé podmínky, Německo se jako poražená země potýkala nejen s finanční, ale i psychickou krizí, kterou mohl expresionismus velmi dobře vystihovat. Největší rozmach tohoto hnutí nastal mezi léty 1910–1920, proto toto desetiletí bývá nazýváno expresionistickým. Po roce 1925 se vliv expresionismu zmenšoval, po nástupu Adolfa Hitlera k moci (1933) bylo toto umění v Německu zakazováno a postupně odstraňováno z galerií, nových výstav a zveřejňování materiálů o tomto hnutí se Německo dočkalo až po roce 1945.

Roku 1905 vznikla v Německu umělecká skupina Die Brücke (Most), která, přestože neměla vlastní program, měla na expresionismus velký vliv. Tato skupina se rozpadla v r. 1913. S expresionismem je ještě spojena skupina Der Blaue Reiter (Modrý jezdec), ta byla založena v r. 1911 a rozpadla se v r. 1914.

Jeho hlavním cílem je vyjádřit vlastní prožitky a vlastní pocity bez ohledu na jakékoli konvence. Pro zvýšení efektu prožitku často dochází k deformaci reality. Je charakteristické zaměřením na vnitřní psychické stavy, projevuje se deformací barev a tvarů. Na toto období mělo značný vliv právě a lidové malířství; dětská kresba. Barevné plochy jsou ohraničovány linkou, velmi často používali čisté barvy, nesnažili se o perspektivu. Využíval se protiklad světla a stínu. Počátky expresionismu byly

ovlivněny i neoimpresionismem, který expresionismus později zcela zavrhl a vůči němuž se stavěl do protikladu. Podle stylu tvorby lze za předchůdce expresionismu považovat Mathiase Grünewald.

Cílem expresionismu bylo zavrhnout atavismy 19. století (romantismus, akademismus, realistickou líbivost a maloměšťačtví) a později reagovat na civilizační krizi po 1. světové válce – pocity úpadku, marnosti, zkaženosti a beznaděje. Po nástupu nacistů k moci byl označen za degenerovaný směr a v protikladu kultu nového německého nadčlověka (ten měl být prezentován realistickým monumentálním stylem). V roce 1937 se expresionistická díla společně s díly ostatních progresivních výtvarných směrů či secese stala základem pro výstavu „Zvrhlé umění“ (*Entartete Kunst*). Ta putovala po Německu a Rakousku s cílem zesměšnit modernistické představitele a zejména dílo samotné. Nezřídka však způsobila pravý opak. Tento směr se projevoval v hudbě, filmu, divadle, poezii. Expresionismus vychází ze stejných základů jako fauvismus, jehož počátky ovlivnil. Zjednodušeně lze říci, že expresionismus se prosadil především v německy mluvících zemích, zatímco fauvismus byl populární ve Francii a zemích, kde převažoval její vliv.

(Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Expresionismus>).

Charakteristické znaky:

- vnitřní psychické stavy, projevuje se deformací barev a tvarů
- melancholie, smutek, existenciální prožitky
- protiklad světla a stínu
- používali čisté barvy, nesnažili se o perspektivu

Hlavní představitelé skupiny **Die Brücke** /cca 1905 - 1913/

- Edvard Munch /předchůce/
- Paula Modersohn - Becker /předchůdce/
- Ernst Ludwig Kirchner
- Karl Schmidt-Rotluff
- Erich Heckel
- Emil Nolde
- Max Pechstein

Skupina **Der blaue Reiter** /cca 1911 - 1914/

Hlavní představitelé:

- Vasilij Kandinskij
- Paul Klee
- Gabriele Müntherová
- August Macke
- Franz Marc
- Alfred Kubin

Další představitelé:

- Oskar Kokoschka
- Egon Schiele

Kontrolní otázky:

- Historický, sociální a kulturní kontext vzniku fauvismu a expresionismu.
- Ve kterých zemích měl největší podporu a proč?
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakteristické znaky směru.
- V jakých uměleckých žánrech se projevoval?

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Vymezení pojmu, předzvěsti v syntéze symbolismu a secese, skupiny Die Brücke a Der blaue Reiter, expresionismus jako alternativa k impresionismu, zrod a centrum mimo Paříž, sociální a psychologické předpoklady vzniku, Nová secese, literární vazby Przybyszewski, Strindberg, filozofové Schopenhauer, Nietzsche, Kierkegaard, básníci Benn, Schüllerová, Trakl, Heym, symboly životních pocitů a stavů v moderním světě, symbol ženy, zdroje v archetypech, vliv "primitivů", dětí, schizofreniků atd.

Pejorativní pojmenování - pařížský salón 1905, první avantgardní hnutí 20. století, volné sdružení malířů a příznivců se stejným názorem na výtvarné umění, krátká ale dominantní vliv na vývoj umění, barevné nálože dynamitu, realita je cokoli, umění jako křeslo pro spočinutí a radost, vliv předrenesančního umění, africké kultury, výstava Francouzští primitivové, noví mecenáši Leo a Gertruda Steinové, konvergence a divergence s expresionismem.

Náměty k přemýšlení: Umělecký kvas v Evropě kolem roku 1910, situace v Německu, Deutscher Werkbund, Deutsche Werkstätte, Mnichov - nové umělecké centrum, Kandinskij a sdružení PHALANX v roce 1902, vznik Sdružení mnichovských umělců v roce 1904, Nové sdružení mnichovských umělců 1909, vytvoření jednoty progresivních sil ve výtvarném umění, nová hudba Schönberg, expresionistické divadlo a film, sociální větev expresionismu, zásadní literatura - O duchovnosti v umění, Abstrakce a vcítění, vyústění v Novou věcnost, abstraktní tendence, Waldenův časopis Der Sturm jako prostor pro teoretickou reflexi, architektura - Mendelsohn, vypuknutí války - zánik skupiny, skupina Modrá čtyřka v roce 1924 vliv na dadaismus, abstraktní tendence, surrealismus, kontinuita v Bauhausu.

Doporučená literatura (u encyklopedií a dějin se věnovat kapitolám zaměřeným na konkrétní téma):

De Micheli, M.: *Umělecké avantgardy 20. století*. Odeon, Praha 1964.

Düchting, H.: *Vasilij Kandinskij*. Slovart, Bratislava 1993

Elger, D.: *Expressionism*. Taschen, Köln 1998.

Fauvism. KŁW, Warszawa 1993.

Kandinsky, W.: *O duchovnosti v umění*. Triáda, Praha 1998.

Klee, P.: *Vzpomínky deníky esej*. De arte, Praha 2000.

Fauvismus. Největší malíři č. 95.

Henri Matisse. Největší malíři č. 93.

Vasilij Kandinskij. Největší malíři č. 98.

Němečtí expresionisté. Největší malíři č. 107.

Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

5. Kubismus, Futurismus

Klíčové pojmy:

racionalita, syntéza, koláž, abstrakce

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní znaky kubismu, futurismu, zařadit jej do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Kubismus /cca 1907 - 1915/ znamenal zcela nové pojetí malířství. Byl inspirován africkým, mikronéským i indiánským uměním. Nová prostorová koncepce díla - předmět není zobrazen jenom z jednoho úhlu, ale z mnoha úhlů současně –simultanieta. Objekty jsou založeny na geometrických tvarech – nejvíce krychle (**cubus**) a ty pak byly skládány pomocí fantazie, deformováním do obrazu. Obrazy nezachycují světlo. Kritik Louis Vauxcelles – zasloužil se o název směru, když na výstavě popsal jeden z Braqueových obrazů jako plný „bizarre **cubiques**“ plný malých bizarních kostiček. Kubisté se snaží zachytit trojrozměrnost věcí, aniž by se tím porušila dvojrozměrnost obrazu – na obraze rozbíjeli celistvost předmětů, dochází k rozložení na části – z různých pohledů, zobrazeny společně vedle sebe v ploše. Spojují realitu a fikci. Z obrazů téměř vymizela krajina, dominovala zátiší, což umožňuje větší možnost experimentovat. (Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kubismus>).

Fáze kubismu

Prekubismus: (Cézannovský kubismus, 1907-1909), experimentování, zjednodušování předmětů na elementární geometrické tvary – vyloučen prostor a perspektiva

Analytický kubismus: (1910-1912), rozbíjení předmětů na jednotlivé části, více pohledů v jedné ploše především zátiší – neutrální, pasivní barvy, malíři se soustředili na tvar předmětu.

Syntetický kubismus: (počátek r. 1912), vrcholný kubismus, spojení reality a fikce, do obrazu se dostává písmo, znaky, malíři začali do obrazu vlepovat ústřižky novin, dřevíčka, zápalky, kousky tapet, atd.

Orfismus: (1912), název poprvé použil Guillaume Apollinaire, který tak označil malby Roberta Delaunaye. Orfismus se odrazil také v dílech českého malíře Františka Kupky. Umělci už

nenapodobují ani se nijak nesnaží rozkládat či znovu skládat reálný předmět = jednotlivé malířské prvky se staly zcela nezávislé na realitě. Malíře můžeme považovat za předchůdce abstrakce.

Charakteristické znaky:

- zobrazení předmětu z mnoha úhlů současně
- zobrazovaný předmět byl rozkládán na nejjednodušší geometrické
- tvary ty byly pomocí fantazie skládány do obrazu
- deformované
- počítali i s další dimenzí nekonečnem

Hlavní představitelé:

- Pablo Picasso
- Georges Braque
- Juan Gris
- Ferdinand Léger
- Ossip Zadkine
- Alexander Archipenko

Česká alternativa kubismu:

- Bohumil Kubišta
- Emil Filla
- Václav Špála
- Josef Čapek
- Otto Gutfreund
- Josef Gočár
- Josef Chochol

Futurismus /cca 1909 - 1920/ nové pojetí krásy: „*Prohlašujeme, že nádhera světa byla obohacena o novou krásu: o krásu rychlosti. Závodní automobil se svou kapotou ozdobenou tlustými trubkami podobnými hadům s výbušným dechem..., řvoucí automobil, který jako by se řítil po kartáčových nábojích, je krásnější než Niké ze Samothráky.*“ Futurus znamená budoucí. Futuristé si vybrali své jméno sami, na rozdíl od mnohých ostatních. Vůdčí postavou tohoto směru v Itálii Tommaso Marinetti. Jedná se o avantgardní objevný, umělecký směr. Futuristé zavrhnou všechny své předchůdce a všechny

předešlé výtvarné směry, distancovali se od nich, propagovali svět techniky, rychlost, sílu, myšlenky fašismu, stavěli se proti jakýmkoli tradicím, odmítali náboženství, moralismus, feminismus i manželství, chtěli zničit všechny galerie, muzea a knihovny, harmonii a veškeré konvence, oslavovali moderní civilizaci a techniku, válka zastavila vývoj futurismu.

Hlavní znaky:

Nejde pouze o malířský směr ale i o společenský program, snaha o změnu života ve společnosti i umění. Futurismus zasáhl nejen do malířství ale i do sochařství, architektury, poezie, hudby, literatury. Malovali náměty, u kterých dominovala dynamika, rychlost a síla. (městské výjevy, ruch na ulici, jízda auta, let letadla. Zdůrazňují ostré hrany, různé tvary, dynamika, útočné barvy.

Hlavní představitelé:

- Filippo Tommaso Marinetti
- Giacomo Balla
- Gino Severini
- Umberto Boccioni
- Carlo Carrá
- Antonio Sant Elia

Fotografové:

- E. J. Muybridge
- E. J. Mare
- G. Bragaglia

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku kubismu a futurismu.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakteristické znaky obou směrů.
- Ve kterém období bylo těžiště hlavní tvorby?

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Prekubismus Paula Cézanna, vymezení kubismu vůči fauvismu, Avignonské slečny, redukce předmětů jevového světa na základní geometrické útvary, eliminace perspektivy a iluzivního vnímání

světa, objektivně realistické východisko, simultanieta analytického kubismu, od krajiny k zátiší, autonomie díla a spoluúčast diváka, vliv negerského umění, používání přírodních materiálů při konstrukci obrazů, vznik koláží v roce 1912, syntetický kubismus a jeho východiska, teoretické reflexe kubismu, orfistický kubismus, Section d'Or, kubistická plastika, česká alternativa kubismu /skupina Osma, Skupina výtvarných umělců, Tvrdošijní/.

Literární zdroje a podpora futurismu, návrat umění do Itálie, okouzlení technikou a civilizací, radikální postoje - nová revoluce v umění, manifesty, dynamika, pohyb, hluk, konfrontace s chronofotografií, předchůdci letrismu, vliv futurismu na ruské avantgardní umění, 1. světová válka pokračování ideového náboje v dadaismu.

Doporučená literatura (u encyklopedií a dějin se věnovat kapitolám zaměřeným na konkrétní téma):

De Micheli, M.: *Umělecké avantgardy 20. století*. Odeon, Praha 1964.

Deviace kubismu v Čechách. Katalog k výstavě. SGVU, Cheb 1995.

Futurismus. Největší malíři č. 119.

Fernand Léger. Největší malíři č.109.

Pablo Picasso. Největší malíři č.91.

Kubismus. Největší malíři č.92.

Lahoda, V.: *Český kubismus*. Brána, Praha 1996.

Padrta, J. - Lamač, M.: *Osma a Skupina výtvarných umělců*. Odeon, Praha 1992.

Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

6. Ruské umělecké avantgardy

Klíčové pojmy:

revoluce, ideologie, koláž, abstrakce, konstruktivismu, suprematismus

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní znaky ruských revolučních avantgard, zařadit je do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Jako **ruská avantgarda** se označuje umělecká epocha v Rusku, která se vyvinula mezi lety 1905-1934. Patří do ní výtvarné umění, literatura, hudba a scénografie, figurální a plakátová tvorba. Podle ruského zdroje avantgarda v Rusku vznikla v roce 1900 a její představitelé tvořili přibližně do roku 1930, vrcholná etapa se datuje do období 1914-1922. Hlavními směry a vedoucími představiteli ruské avantgardy jsou:

- Abstrakcionismus, představitel: Vasilij Kandinskij
- Suprematismus, představitel: Kazimir Malevič
- Konstruktivismus, představitel: Vladimir Tatlin
- Kubofuturismus (kubismus, futurismus), představitel: Vladimir Majakovskij
- Organický směr, představitel: Michail Matjušin
- Ruská avantgarda byl proces revoluce a obnovy ve všech odvětvích umění v Rusku. Na jedné straně se orientovala na nejnovější francouzské umělecké objevy, se kterými se identifikovala velmi úzce, společně s ruskou výtvarnou tradicí. Všichni umělci této epochy sjednotili své úsilí do syntézy folklórních prvků, moderních směrů a aktuálních tendencí abstrakce a vytvořili jeden směr. S abstraktním uměním zkoušeli provázat technické výtvarné objevy tehdejší doby. Ze západních vlivů a východních tradic tak povstalo suverénní umění.
- Z tohoto těžila celá řada uměleckých proudů jako neoprimitivismus, kubofuturismus, rajonismus, konstruktivismus a analytické umění, projekcionismus a kosmismus. Jedním z nejdůležitějších událostí této epochy byla výstava „Karo-Bube“ od prosince 1910 do ledna 1911 instalovaná členy stejnojmenné umělecké skupiny. Výstava vznikla díky umělcům jako Aristarch Lentulov, Michail Larionov, Kazimir Malevič a Natálie Gončarovová.
- V roce 1912 následovala výstava avantgardistů „Oslův ocas“.

- Tento umělecký proud byl zpočátku bolševickou kulturní politikou podporován. Suprematismus, Malevičův objev, se stal krátce po Říjnové revoluci v roce 1917 prostředkem masové agitace. Malevič a El Lisickij byli povoláni na učitelská místa na *Moskevské vysokou školu uměleckou*. Ruští avantgardisté sestávali z nové komunistické „elity“.
- 3. dubna 1921 bylo v Petrohradě otevřeno „*Muzeum pro uměleckou kulturu*“, kde bylo publiku představeno 257 prací 69 umělců. Jeho organizační záměr sestával z toho, co nakonec darovali sami umělci muzeu. Podle jejich návrhů měla být utvořena novelizace dějin umění. Všechny vedoucí postavy petrohradské avantgardy se tohoto experimentu účastnily: Vasilij Kandinskij, Vladimir Tatlin, Malevič, Filonov, Matjušin. K nim patří teoretici, kunsthistorici a spisovatelé v čele s Nikolajem Nikolajevičem Puninem. V roce 1924 bylo muzeum po vášnivých roztržkách integrováno do *Institutu pro uměleckou kulturu* (InchUK). O rok později získal tento institut status státního institutu (*GINChUK*).
- Vliv ruské avantgardy na mladší vývoj západního umění je dnes považován za nesporný. Bez obrazu *Černý čtverec na bílém pozadí* (1915) Kazimira Maleviče, jeho pozdně suprematické kompozice *Bílá na bílé* nebo série *Černý obraz* (1917/18) od Rodčenko a jeho *Triptychon* se základními barvami (1921) by byl vývoj umění bez protikladů od Yvese Kleina, Barnetta Newmana nebo Ada Reinhardta nemyslitelný. Také práce amerického *Minimal Artu* od Donalda Judda a Carla Andreho, které se navrátily k podstatnosti a funkcionalitě dřívějších soch Tatlinových a Rodčenkových.
- Po Stalinově nástupu k moci se teoretické kořeny avantgardistů s politickou podporou funkčního umění neslučovaly. Malevič dostal zákaz výstav a publikování. Skladatelé mohli pokračovat jen sbíráním lidové hudby etnik Sovětského svazu. Další umělci odcestovali na Západ. Následovalo centrálně řízené agitační umění, které se označovalo také jako socialistický realismus.
- (Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rusk%C3%A1_avantgarda)

symbolismus a jeho opozice akméisté

skupina Kárový spodek /cca 1910 - 1918/, Robert R.Falk, Michail Larionov, Natálie Gončarovová, Aristarch Lentulov, bratři Burljukovi

petrohradský egofuturismus a moskevský kubofuturismus

rajónismus /lučismus/ /cca 1913 - 1917/, Michail Larionov, Natálie Gončarovová

suprematismus /cca 1913 - 1915/, Kazimír Malevič

konstruktivismus, produktivismus /cca 1914 - 1930/, Vladimír J. Tatlin, Alexandr Rodčenko, El Lisickij

realistický manifest, Naum Gabo, Antoine Pevsner

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

Fotografové:

Alexandr Rodčenko, El Lisickij

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Ruská společenská a umělecká situace kolem roku 1910, živé kontakty se zahraničními umělci, sběrateli, ruská alternativa futurismu a kubismu, sociální, politické a ideologické akcenty umění, manifesty, teoretické práce, VCHUTEMAS, LEF, poezie, film, divadlo, V. Majakovskij, D. Vertov, S. Ejzenštejn, Kino OKO, důraz na užité umění, fotomontáž - nový nástroj v rukách konstruktivistů, kontakty s Bauhausem. Cesty a zdroje abstrakce, probuzení Nizozemska - od kubismu k abstrakci, časopis De Stijl v roce 1917, duchovní zdroje R.Steinerja, snaha vytvořit na přírodě nezávislý řád, vztah k Bauhausu, pokračování idejí v elementarismu /založil v roce 1924 Theo Van Doesburg/ a v konkrétním umění, které založil v roce 1930 Theo Van Doesburg.

Neoplasticismus /cca 1917 - 1932/

Hlavní představitelé:

- Piet Mondrian
- Theo van Doesburg
- Gerrit Rietveld

Doporučená literatura:

Pijoan, J.: *Dějiny umění*. Odeon, Praha 1989.

Laroussova encyklopedie umění, Umění nové doby. Odeon, Praha 1974.

Beckettová, W.: *Toulky světem malířství*. Fortuna Print, Praha 1996.

České moderní umění 1900 - 1960. Národní galerie, Praha 1995.

Dějiny českého výtvarného umění /IV/1 a 2/. Academia, Praha 1998.

Lamač, M.: *Myšlenky moderních malířů*. Odeon, Praha 1989.

Thomasová, K.: *Dějiny výtvarných stylů 20. století*. Pallas, Bratislava 1994.

Dempseyová, A.: *Umělecké styly, školy a hnutí*. Slovart, 2002.

Guillame Apollinaire. Odeon, Pátek 1974.

The 20th Century Art Book. Phaidron, London 1996.

Volavková, Z.: *Myšlenky moderních sochařů*. Obelisk.

Padrta, J.: *Kazimír Malevič a suprematismus*. Torst, Praha 1996.

The Great Utopia. The Russian and Soviet Avant_Garde 1915 - 1932. Guggenheim Museum, New York 1992.

Mondrian, P.: *Lidem budoucnosti*. Triáda, Praha 2000.

Volavková-Skořepová, Z.: V. J. Tatlin. In: *Výtvarné umění 8,9/1967*. s. 409 - 419.

Novák, L.: *Experiment, avantgarda, revoluce, realismus, konstruktivismus*. In: *Výtvarné umění 8,9/1967*. s. 420 - 442.

El Lisickij: *Umění a pangeometrie*. In: *Výtvarné umění 8,9/1967*. s.442 - 445.

Padrta, J.: *Suprematismus a dnešek*. In: *Výtvarné umění 8,9/1967*. s. 447-453.

Piet Mondrian. Největší malíři č.104.

Ruský konstruktivismus. Největší malíři č.131.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku ruské revoluční avantgardy.
- Jmenujte hlavní směry a její představitele.
- Ve kterém období RRA existovaly?
- V jakých uměleckých žánrech se projevovaly?

7. Dadaismus /cca 1916 - 1922/

Klíčové pojmy:

první světová válka, revoluce, ideologie, koláž, abstrakce, ironie, provokace

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní znaky dadaismu, zařadit jej do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Dadaismus, též Dada, byl avantgardní umělecký směr vzniklý ve Švýcarsku. Mezi roky 1916–1923 byl velmi populární. Vznikl jako revolta skupiny umělců různých národností proti válečným hrůzám (část jeho představitelů se světové války osobně účastnila). Dadaismus byl prostředek jak vyjádřit zmatek a strach z války, zároveň však toto hnutí nehledalo žádná východiska (východiskem byl nesmysl) a tak dada sklouzla až k nihilismu. Pro jeho díla je charakteristická úmyslná nerozumnost a odmítnutí převažujících standardů umění, propagovali totální anarchii v životě i v kultuře, absolutní svobodu tvorby a umění zbavené sociální funkce.

Podle dadaistů nebyl Dadaismus umělecký směr, ale jeho opak. Jelikož se umění zabývá estetikou, dadaismus ji ignoruje, dále se snažili, aby jejich díla neměla žádný význam – výklad jejich děl byl zcela závislý na divákovi. Tehdy běžné umění se snažilo působit na lidské city, dadaismus se snažil urážet. Za počátek dadaismu bývá považováno datum 5. února 1916, kdy se v Curychu v Kabaretu Voltaire sešla řada umělců a intelektuálů (velmi často emigrantů), kteří svými protiválečnými a pesimistickými postoji vytvořili toto hnutí. Velmi brzy se dadaismus dostal do USA a Německa, kde se rozvíjel nezávislým způsobem. Kabaret Voltaire postupně upadal, až přestal fungovat úplně. V roce 2002 byl zabrán skupinou umělců, kteří prohlašovali, že jsou neo-dadaisté, po jejich soudním vystěhování zde bylo založeno muzeum dadaismu. Původ slova *Dada* je nejasný a existuje několik teorií o vzniku tohoto slova:

1. Jak uvedl Tristan Tzara, jedná se o slovo bez jakéhokoli významu, které si dadaisté prostě vymysleli.^[1]
2. Slovo pochází od rumunských umělců (T. Tzary a Marcela Janca), kteří často používali slova „da, da“, znamenající „ano, ano“.
3. Při vzniku hnutí dadaisté přemýšleli jak toto hnutí pojmenovat, a tak náhodně zabodli nůž do francouzsko-německého slovníku – „Dada“ je ve francouzštině dětské slovo pro „houpacího koně“. Francouzština má také hovorový výraz „c'est mon dada“ znamenající „to je má záliba“.

V roce 1917 byla otevřena galerie Dada a začal vycházet dadaistický časopis. V roce 1920 se centrem dadaismu stala Paříž. Po roce 1924 začal dadaismus plynule přecházet do surrealismu, a tím se dadaismus stal jakýmsi zakladatelem moderního umění.

(Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Dadaismus>)

Hlavní představitelé:

Francis Picabia, Marcel Duchamp, Man Ray, Tristan Tzara, Hugo Ball, Hans Arp, Raoul Hausmann, Hannah Höchová, Georges Grosz, Otto Dix, John Heartfield, Max Ernst, Kurt Schwitters

Nová věcnost /cca 1924 - 1930/

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Společenská a výtvarná situace kolem roku 1910, americké predada, *Armory show 1913*, galerie 291, kabaret Voltaire, evropská centra *dadaismu* Curych, Berlín, Kolín nad Rýnem, Hannover, Paříž, *ready made*, *fotomontáže*, vazba mezi futurismem a dadaismem, dada jako duchovní a politický postoj, manifest dada, poezie, literatura, divadlo, akce, film, fotografie.

Umění a společnost v Německu před Novou věcností, návrat realismu, Nová věcnost kontra expresionismus, nová věcnost a umění Třetí říše, fotografie a výtvarné umění, skupina *Novecento italiano*, americký *Precizionismus*, *Art deco*, vliv na hyperrealismus 70. let.

Hlavní představitelé:

Otto Dix, Christian Schad, Käthe Kollwitzová, George Grosz, George Schrimpf, Rudolf Schlichter, Max Beckmann, Charles Sheeler

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

Fotografové:

Hausmann, Höchová, Heartfield, K. Blossfeldt, Ch. Scheeler, A. Renger-Patzsch, P. Strand, J. Funke, J. Sudek, J. Lausmann, E. Wiškovský

Doporučená literatura:

Základní encyklopedická díla, která patří ke všem probíraným tématům moderního výtvarného umění pro II. ročník – věnovat se probíraným kapitolám:

Art deco. 1920-40. Obrazový průvodce dekorativním slohem. Svojtka a Vašut, Praha 1997.

Bertonati, E.: *Neue Sachlichkeit in Deutschland*. Ausgabe Schuler Verlag, 1988.

Dadaismus. Největší malíři. č. 103.

Nová věcnost. Největší malíři č. 122.

Marcel Duchamp. Cercle D'ART, Paris 1995.

Marcel Duchamp. Největší malíři č. 96.

Sabarsky, S.: *Otto Dix*. Edition Cantz, Stuttgart 1987.

Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku dadaismu.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakterizujte podstatu dadaismu.
- Popište směr Nová věcnost.

8. Metafyzická malba /cca 1913 - 1920/

Klíčové pojmy:

sen, architektura obrazu, podvědomí, italská malba

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní znaky metafyzické malby, zařadit ji do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Metafyzická malba (italsky *Pittura metafisica*) je umělecký směr projevující se hlavně v malířství. Rozvinul se v Itálii a jeho hlavní představitelé byli Giorgio de Chirico a Carlo Carrà, z metafyzické malby vycházel také Giorgio Morandi. Směr se upevnil v roce 1916, formoval se kolem revue *Valori plastici* (založené 1918) a úpadek nastal po nástupu fašismu v Itálii roku 1923. Směr reagoval na futurismus, dynamismus a civilismus a stal se důležitým předchůdcem dadaismu a surrealismu. Pro metafyzickou malbu je typické vyjádřením klidu, ticha, nehnutosti. Je v ní obsažena nostalgie po antice, fantasknost, tajemnost, má emotivní náboj. Znázorňuje neskutečnost, fantazii, zneklidňující předměty odrážející snové představy. Umělci metafyzické malby využívali podvědomých podnětů, uctívali magickou moc čísel a geometrických obrazů.

(Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Metafyzick%C3%A1_malba)

Hlavní představitelé:

- Giorgio de Chirico
- Carlo Carrà
- Giorgio Morandi

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

- Vliv německého romantismu a filozofie, vliv fotografa Atgeta, metafyzická škola, tajemství prostoru a věcí, důraz na intuici, G. Apollinaire morální sponzor hnutí, vliv na Maxe Ernsta, Paula Delvauxe /surrealismus/, Georga Grosze /Nová věčnost, Oskara Schlemmra /Bauhaus/, Mário Sironiho /Novecento italiano/.

9. Surrealismus /cca 1922 - současnost/

Klíčové pojmy:

sen, automatismus, podvědomí, psychoanalýza

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní znaky surrealismu, zařadit jej do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Surrealismus je evropský umělecký směr, ale také životní styl, který usiluje o osvobození mysli, zdůrazňuje podvědomí. Snaží se o zachycení snů, představ, pocitů a myšlenek. První impulsy surrealismu dostal od André Bretona, jeho prudký rozvoj umožnil Salvador Dalí. Surrealismus je stále aktivní směr, ačkoli se od původních myšlenek značně vzdálil. Surrealismus poprvé použil Guillaume Apollinaire ve spojení se svou divadelní hrou - *Prsy Thirésiovy*, jednalo se o jakousi absolutní realitu - surreality (francouzská předpona *sur* - *nad*).

Počátky surrealismu navazovaly na dadaismus, ze kterého přišlo mnoho umělců, surrealismus má však výrazně širší rozsah. Zatímco Dada byl negativní odpovědí na první světovou válku, surrealismus měl pozitivnější názor - tj. svět může být změněn a transformován do místa lásky, svobody a poezie. Surrealismus (na rozdíl od dadaismu) vypracoval systém, který byl schopen reagovat na společenské, filosofické, umělecké a jiné otázky a problémy své doby.

Roku 1924 vydal André Breton *Surrealistický Manifest*, v tomto roce začal vycházet časopis *La Révolution Surréaliste* (*Surrealistická Revoluce*), kde dostávali prostor především surrealisté. V Surrealistickém manifestu Breton definoval surrealismus jako „čirý psychický automatismus“, kde je cílem posílit písmem, kresbou a výrazovými prostředky všeho druhu skutečnou funkci myšlenky. Tím

myslel, že se jedná o rozumem nekontrolovatelný proud asociací - při tvorbě měl být umělec ponořen sám do sebe a bez jakékoli rozumové kontroly, či záměru zaznamenávat stavy své duše. Toto své nitro a své sny samozřejmě také zkoumali a to i pod vlivem drog a uměle u sebe navozovali (či se o to pokoušeli) stavy porušení psychické rovnováhy (extatické, hypnotické, ale i psychopatologické). Tato definice byla následným vývojem surrealismu pojmána velmi volně a ukázala se jako velice životaschopná s možností dalšího rozvoje. Pro tento cíl jim poskytl teoretický a filosofický základ především Sigmund Freud.

Surrealismus lze rozdělit na dvě základní období:

1. **Intuitivní období** - věří ve všemohoucnost myšlenky postavené nad realitu. V tomto období (přibližně do roku 1926) se surrealisté opírali o filosofický idealismus. Sociální aktivitu nevyhledávali. Jejich program vyložil v Manifestu surrealismu André Breton (1924).
2. **Politické období** - Surrealisté si začali uvědomovat vázanost svého experimentu a pociťovali nutnost vyjádřit se k tehdejšímu politickému řádu. Učinili to veřejným protestem proti kolonialismu. Od této doby nastává jejich přibližování levici, která je zavedla až k obdivu SSSR. Postupně se stávali velmi ideologickými - to se projevilo v Druhém manifestu surrealismu (1930). S touto změnou se změnil i název časopisu (a tato změna vystihuje celý problém) ze *Surrealistické revoluce* se stal *Surrealismus ve službách revoluce*.

André Breton a Philippe Soupault napsali první automatickou knihu - *Les Champs Magnetiques* (1919), později André Masson vyvinul automatické kreslení a obraz, které se stejně jako jiné automatické metody stalo významnou částí surrealistické praxe. (Automacie byla později přizpůsobena počítači.) Mnoho populárních umělců žilo v Paříži, která byla ve 20. a 30. letech 20. století (období největšího rozmachu surrealismu) kulturním centrem světa, v této době se k surrealismu hlásili například René Magritte, Joan Miró, Max Ernst, Salvador Dalí, Alberto Giacometti, Valentine Hugo, Meret Oppenheim, fotograf Man Ray a Yves Tanguy. Díky této dominanci Francie bývá tento směr někdy mylně považován za čistě francouzský, ale surrealismus byl ve skutečnosti mezinárodní již od začátku. Vedle této francouzské skupiny, vznikla velmi brzy např. i Česká skupina (mluvčími byli Vítězslav Nezval a Karel Teige; Česká skupina pokračuje ve své činnosti nepřetržitě dodnes. Ve skutečnosti lze říci, že část nejvýznamnějších surrealistických teoretiků a většina radikálů pocházela z jiných zemí než Francie. Ohlas surrealismu byl velmi silný, s nástupem fašismu byl velmi oslaben, protože toto hnutí opustilo mnoho umělců (Pablo Picasso, Tristan Tzara, Paul Eluard, Vítězslav Nezval, druhá významná část se přesunula do USA. V populární kultuře, zvláště pak v USA, je surrealismus často spojován s obrazy Salvadora Dalího. Dalí byl aktivním surrealistou v letech 1929

- 1936 a dal hnutí to, co sám nazval Paranoicko-Kritickou metodou. Od konce třicátých let se většina členů hnutí začala surrealismu vzdalovat.

(Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Surrealismus>)

Náměty k přemýšlení:

Dadaismus a surrealismus, hnutí v nevyhraněném stavu, surrealistické zdroje, literární hnutí, psychologické zdroje surrealismu, fantaskní malba, zkoumání reality a snu manifesty, tvorba jako rituál, mezinárodní hnutí, magický realismus, veristický a absolutní surrealismus, surrealismus ve filmu, sochařství, poezii.

Hlavní představitelé:

André Breton, Max Ernst, Joan Miró, André Masson, Yves Tanguy, Salvador Dalí, René Magritte, Paul Delvaux, Victor Brauner, Alberto Giacometti

Cesty českého surrealismu

Náměty k přemýšlení:

Kulturní, politická a umělecká situace v Československu kolem roku 1920, *Konstruktivismus a poetismus*, polarita racionalismus /Bauhaus/ - iracionalismus /dada, surrealismus/, 1920 - založen *Umělecký svaz Devětsil*, kontakty se současným evropským uměním, příklon k proletářskému umění, primitivismus, magický realismus, obrazové básně, koláže, fotomontáže, *solitéři abstrakce* /František Kupka, Vojtěch Preisig, František Foltýn/, artificialismus /1926-29/ Toyen a Jindřicha Štýrského, *funkcionalismus a surrealismus* ve 30. letech, rozpad Devětsilu /1929/ vznik *Levé fronty*, ideologické a politické vlivy, výstava Poesie 1932, založení *surrealistické skupiny* v Praze 1934, *Skupina 42*, *Skupina RA*.

Hlavní představitelé:

Jindřich Štýrský, Toyen, Karel Teige, Josef Šíma, Vítězslav Nezval, František Gross, Miroslav Hák, Jindřich Heisler, František Hudeček, Vojtěch Preissig, Josef Istler, Václav Tikal, Václav Zykmond, Jan Švankmajer

Vizuální podpora:

projekce diapositivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech

Fotografové:

Man Ray, Hans Bellmer, Brassai, Raul Ubac, Emila Medková, Jindřich Štýrský, František Drtikol, Jaromír Funke, František Vobecký, Eugen Wiškovský

Doporučená literatura (základní encyklopedická díla, která patří ke všem probíraným tématům moderního výtvarného umění pro II. ročník – věnovat se probíraným kapitolám):

Bydžovská, L.- Srp, K.: *Český surrealismus. 1929-1953*. GHMP, ARGO, Praha 1996.

Anděl, J.: *Umění pro všechny smysly*. NG, Praha 1993.

Štýrský, J.: *Každý z nás stopuje svoji ropuchu*. Thyrsus, Praha 1996.

Miró. Odeon, Praha 1967.

Magnetická pole. KPP, Praha 1967.

Teige, K.: *Jarmark umění*. ČS, Praha 1964.

Man Ray: *Vlastní portrét*. Odeon, Praha 1968.

Choucha, N.: *Surrealismus a magie*. Volvox Globator, Praha 1994.

Nádvorníková, A.: *K surrealismu*. Torst, Praha 1999.

Surrealismus. Největší malíři č. 101.

René Magritte. Největší malíři č. 123.

Salvador Dalí. Největší malíři č. 99.

Giorgio de Chirico. Největší malíři č. 116.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku surrealismu.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakteristické znaky surrealismu.
- V jakých uměleckých žánrech se projevoval?

10. Bauhaus

Klíčové pojmy:

umělecké školství, Výmarská republika, insitní umění, dětská malba

Po přečtení tématu bude student schopen:

Vystihnout hlavní sídla, koncepci Bauhausu, zařadit jej do společenského, kontextu, charakterizovat hlavní znaky, popsat tvorbu stěžejních představitelů.

Shrnutí tématu:

Škola s názvem Bauhaus vznikla roku 1919 z původní uměleckoprůmyslové školy, kterou roku 1906 založil Henry van de Velde ve Výmaru. Jeho nástupce Walter Gropius sloučil původní školu s výmarskou akademií výtvarných umění a novou školu nazval Bauhaus. Pro školu také sám navrhl budovu. Škola měla obnovit „jednotu umění pod vedením architektury a obnovit těsný vztah umění k řemeslu. Umění a technika mají vytvořit nový celek. Konečným cílem vší výtvarné činnosti se má stát stavba.“ Každý student Bauhausu se tedy musel naučit řemeslu. Roku 1924 se musel pod tlakem zemské vlády z Výmaru přestěhovat do Desavy. Ani zde však škola dlouho nevydržela a ze stejných důvodů se roku 1932 podruhé stěhuje do Berlína. Pro svůj výrazně pokrokový a levicový charakter byla škola několik měsíců po nástupu nacistů k moci obviněná z „bolševické rozvratné činnosti“ a rozpuštěna (1933). Význam Bauhausu spočívá ve vynikající učební metodě, která se dnes využívá na všech architektonických školách: výchova na konkrétních úkolech pro reálnou práci. Významná byla také publikační činnost místních pedagogů (Marcel Breuer, Ludwig Hilberseimer, Paul Klee a další). Styl a myšlení Bauhausu inspiroval i mnohé umělce, výtvarníky, architekty a jiné příslušníky české moderny tehdejší doby. Nebyl to jen Karel Teige, který v letech 1929–1930 přednášel na vysoké škole Bauhausu v Desavě. K prvním kontaktům dochází již v samém zárodku přizváním Wenzela Hablika k „Výstavě neznámých architektů“ v roce 1919. Kontakty s českou avantgardou lze vystopovat již v raných dvacátých letech, zejména během výstavy Bauhausu ve Výmaru v roce 1923, které se zúčastnili např. Josef Chochol, Jaroslav Fragner, Karel Honzík, Jaromír Krejcar, Jan Emil Koula, Evžen Linhart a Vít Obrtel. Dne 4. července 1924 v rámci "Druhého dne německých stavitelů" přednášel naopak Walter Gropius v Ústí nad Labem. V roce 1928 se stavební oddělení Bauhausu (Bunzel, Meyer, Sharon) zúčastnilo urbanistické soutěže tamtéž.

(Zdroj: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Bauhaus_\(v%C3%BDtvarn%C3%A1_%C5%A1kola\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Bauhaus_(v%C3%BDtvarn%C3%A1_%C5%A1kola)))

Hlavní představitelé:

- Walter Gropius
- Oskar Schlemmer
- Paul Klee
- Vasilij Kandinskij
- Johannes Itten
- Lyonel Feininger
- László Moholy Nagy

Náměty k přemýšlení a diskuzi:

Politická, sociální, kulturní a umělecká situace v Německu 20. let, *Arbeitsrat für Kunst*, *Novembergruppe*, inspirační zdroje - suprematismus, konstruktivismus, neoplasticismus, funkcionalismus, abstraktní tendence, *purismus* Le Corbusiera, integrální škola uměleckých řemesel, systém výuky, atmosféra školy, sídla školy Výmarné, Dessau, Berlín, Chicago, inspirace pro vysoké umělecké školství, divadlo, hudba, tanec, triadický balet, haptická výuka k nové citlivosti atd.

Výběr z amerického a latinoamerického umění první poloviny 20. století

- synchronismus Stanton Mc Donalda Wrighta
- americký regionalismus Edwarda Hoppera
- sociální realismus Bena Shahna
- mexičtí muralisté Diego Rivera, José C. Orozco, David A. Siqueiros

Vizuální podpora:

projekce diapozitivů, CDR, videodokumentů o zmiňovaných osobnostech /Bauhaus, Frida Kahlo, Kandinskij/

Fotografové:

Americká sociální fotografie 30. let, Dorothea Lange, Ben Shahn, Walker Evans, Aaron Siskind,

Doporučená literatura (základní encyklopedická díla, která patří ke všem probíraným tématům moderního výtvarného umění pro II. ročník – věnovat se probíraným kapitolám):

De Micheli, M.: *Umělecké avantgardy 20. století*. Odeon, Praha 1964.

Anděl, J.: *Umění pro všechny smysly*. NG, Praha 1993.

Bauhaus - Výmar evropská avantgarda 1919 - 1925. ČMUV, Praha 1998.

Teige, K.: *Jarmark umění.* ČS, Praha 1964.

Ateliér. 2003 /14-15/ věnované Ladislavu Sutnarovi/

Düchting, H.: *Vasilij Kandinskij.* Slovart, Bratislava 1993

Elger, D.: *Expressionism.* Taschen, Köln 1998.

Kandinsky, W.: *O duchovnosti v umění.* Triáda, Praha 1998.

Klee, P.: *Pedagogický náčrtník.* Triáda, Praha 1999.

Klee, P.: *Vzpomínky deníky esej.* De arte, Praha 2000.

Paul Klee. Museen der Stadt Köln. 1979.

Vasilij Kandinskij. Největší malíři č.98.

Worringer, W.: *Abstrakce a vcítění.* Triáda, Praha 2001.

Teige, K.: *Bauhaus.* RED, roč. 3, č.5

Šlapeta, V.: *Bauhaus a česká avantgarda.* Umění a řemesla.

Monografie jednotlivých umělců podle vlastního výběru.

Kontrolní otázky:

- Historický a kulturní kontext vzniku Bauhausu a jeho sídla.
- Jmenujte hlavní představitele.
- Charakterizujte principy školy.
- Kontext Bauhausu s českou uměleckou scénou.

